

В І Д Г У К

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора,
завідувача кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ
Жорнокуя Юрія Михайловича
на дисертацію Серветник Анни Геннадіївни
«Виконавчий напис нотаріуса як спосіб реалізації нотаріальної форми
захисту цивільних прав»,
представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 – Право**

Актуальність обраної теми. В умовах розвитку цивільних правовідносин, їх розгалуження на набуття все нових форм, природньо постає питання належного захисту прав учасників таких правовідносин у випадку їх порушення. Останнє передбачає функціонування певної системи дієвих механізмів захисту прав, де поряд із судом, держава наділяє відповідними функціями й інших суб'єктів, зокрема й нотаріуса.

Цивільний кодекс України у ст. 18, визначає, що нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом. Таким чином, законодавець наділяє нотаріуса таким інструментом як виконавчий напис, який виступає способом захисту порушеного цивільного права.

Незважаючи на наявність певного циклу робіт у вітчизняній доктрині нотаріального права і процесу, присвячених питанням захисту цивільних прав нотаріусом, відображених, зокрема, у роботах В. В. Баранкової, Н. В. Василюк, М. М. Дякович, Ю. В. Желіховської, В. В. Комарова, І. С. Мельник, Я. М. Панталієнко, С. Я. Фурси та ін., окреслена проблематика потребує подальшого дослідження.

У зв'язку з цим тема дисертаційної роботи А. Г. Серветник зумовлена необхідністю розширення наукових поглядів на проблему захисту цивільних

прав нотаріусом, що має важливе значення в контексті посилення ролі позасудових юрисдикційних органів у загальній системі форм захисту цивільних прав в останні роки, а тому її актуальність не викликає сумнівів.

Цінність поданого до захисту дисертаційного дослідження додатково зумовлюється багатьма чинниками: а) існуванням у ньому цікавих з точки зору науки положень, що можуть бути використані при розробці відповідних змін до нормативно-правових актів; б) докладними формулюваннями досліджуваних питань; в) пропозиціями, придатними до застосування на практиці. Використання авторкою сучасного наукового доробку української та зарубіжної науки, оптимальної в рамках цього дослідження методології, дало їй можливість отримати якісно нові результати, спрямовані на удосконалення існуючого механізму реалізації нотаріусом правозахисної функції.

Поряд з наведеним, обраний напрям дослідження узгоджується з основними напрямками наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2018 роки, схвалених рішенням вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2013 р. та планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2017–2019 роки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Рецензована робота характеризується комплексним підходом до предмету дослідження.

Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується ґрунтовним аналізом наявних літературних джерел різноманітного спрямування (юридичного, філософського, методологічного), які дають можливість системно осягнути проблематику нотаріальної форми захисту цивільних прав. Позитивним при підготовці дисертаційного дослідження, зокрема, є те, що авторкою в роботі велика увага приділяється

дослідженню як теоретичних засад здійснення захисту прав нотаріусом, так і практичних складових нотаріальної діяльності в означеній сфері.

Водночас ознайомлення із змістом рецензованої дисертації дозволяє зробити висновок про сумлінність здобувачки при підготовці дослідження. Такий висновок випливає з того, що А. Г. Серветник вдало оперує вмінням критично оцінювати наукові позиції з тих чи інших питань, які досліджуються у роботі. При цьому, порівнюючи різні точки зору науковців, авторка в багатьох випадках формулює власну позицію. З огляду на це з позитивного боку слід звернути увагу на чисельність використаних джерел (369 найменувань), досліджених нею при обґрунтуванні зроблених в дисертації висновків.

Високий ступінь вірогідності та наукової обґрунтованості результатів проведеного дослідження також забезпечено завдяки використанню відповідних наукових методів пізнання, зокрема, діалектичного методу, методів аналізу й синтезу, системно-структурного методу, структурно-функціонального методу, герменевтичного та інших методів.

Заслуговує на підтримку та схвалення обраний дисертанткою підхід до дослідження нотаріального провадження із вчинення виконавчого напису крізь призму загальної доктрини юридичного процесу. Використання теоретичних конструкцій останньої дозволили здобувачці розробити й представити теоретичну модель нотаріального провадження з вчинення виконавчого напису, яка враховує специфіку нотаріальної форми захисту цивільних прав, природу виконавчого напису як способу захисту в межах останньої, а також особливості підстав його вчинення і предмета нотаріального доказування, що подається як один із найголовніших наукових здобутків, які виносяться дисертанткою на захист.

Ступінь обґрунтованості наукових положень засвідчують висновки дисертантки, зроблені нею за результатами роботи над дослідженням. Разом із тим, про позитивне значення дисертації свідчить ґрунтовний аналіз як нотаріального законодавства, так і наукової літератури різних часів щодо

теми дисертаційного дослідження. Додатково робота супроводжується ґрунтовним аналізом матеріалів судової практики, зокрема практики ЄСПЛ, Верховного Суду, а також судів загальної юрисдикції.

Вищевикладене свідчить про достатній рівень обізнаності дисертантки у досліджуваних питаннях. Постановка завдань, визначення об'єкта, предмета та мети наукового пошуку має чіткий і зрозумілий вигляд й повною мірою відповідає встановленим вимогам. Все це дає підстави вважати про досягнення здобувачкою мети наукового пошуку.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, у значному ступені зумовлюються актуальністю дослідження й не викликає сумнівів. Представлена робота є одним із перших у вітчизняній науці дисертаційних досліджень, в якому комплексно вивчено правову природу виконавчого напису нотаріуса як способу захисту цивільних прав і розкрито процесуальний порядок нотаріального провадження з його вчинення.

Серед положень дисертації, які характеризуються елементом новизни, та, на наш погляд, допомагають вирішити низку важливих теоретичних проблем, слід окремо зупинитися на таких результатах дослідження.

Передусім, серед важливих наукових здобутків у рецензованій роботі окремого схвалення заслуговує запропонований дисертанткою підхід до розкриття природи виконавчого напису нотаріуса як багатогранної категорії (стор. 80). Авторкою, зокрема, акцентується увага на тому, що виконавчий напис можна розглядати не лише як спосіб захисту порушеного цивільного права, а й як розпорядження нотаріуса про стягнення заборгованості чи витребування майна; як нотаріальний акт-документ, що має виконавчу силу, і як окрему нотаріальну дію. З точки зору теорії нотаріального права і процесу найбільш доцільним вбачається визначення виконавчого напису як нотаріального акта, що містить розпорядження нотаріуса про стягнення з боржника грошової заборгованості або витребування від нього майна, вчиненого в межах окремого нотаріального провадження на підставі

підтвердження безспірності вимог кредитора, і який наділений силою виконавчого документа (стор. 192).

З точки зору сутнісної характеристики нотаріального провадження з вчинення виконавчого напису, важливими вбачаються також вироблені здобувачкою підходи до тлумачення категорії «безспірності вимоги» як такої якісної характеристики заявленої стягувачем вимоги, за якої у нотаріуса не виникає жодних сумнівів стосовно наявності заборгованості, тобто при встановленні існування умов для вчинення виконавчого напису безспірність повинна мати абсолютний характер (стор. 10, 82–84). Слід підтримати позицію дисертантки про те, що заборгованість, заявлена до стягнення шляхом вчинення виконавчого напису, може кваліфікуватися нотаріусом як безспірна не тільки, коли вона не оспорується боржником або іншими особами, а коли вона не може об'єктивно бути оспореною, виходячи зі змісту представлених стягувачем документів (стор. 84).

Заслуговує на увагу проведений авторкою ґрунтовний аналіз підстав вчинення виконавчого напису (підрозділ 2.3.), якому передуює проведена дослідницею відповідна класифікація останніх (стор. 89–90). На стор. 93 дисертації висловлено слушну тезу про те, що правова категорія «підстава вчинення виконавчого напису» уособлює собою складний юридичний факт, що поєднує в собі два юридичні факти: 1) виникнення заборгованості в боржника перед кредитором; 2) надання стягувачем (кредитором) документів, якими підтверджується безспірність заборгованості. Також як важливий результат проведеного дослідження додатково слід відзначити виявлені за результатами аналізу вищевказаних підстав окремі проблеми законодавчого регулювання переліку документів, які подаються стягувачем до нотаріуса для вчинення виконавчого напису та висловлені пропозиції щодо його удосконалення, які вбачаються доречними (стор. 132–133, 136).

З позиції сучасної доктрини цивільного процесу і практики Європейського суду з прав людини, цілком обґрунтованими вбачаються висновки здобувачки про те, що стягнення за виконавчим написом нотаріуса

слід розглядати як невід’ємний компонент нотаріальної форми захисту, який забезпечує реалізацію результатів відповідного нотаріального провадження, аналогічно вимозі здійсненості судового рішення у цивільному судочинстві (стор. 170–172).

Певний науковий інтерес становить підрозділ 3.3. дисертації (стор. 172–188), в якому зосереджено увагу на питаннях захисту інтересів боржників у нотаріальних правовідносинах із вчинення виконавчого напису. Дисертанткою, на основі використання теоретичної конструкції «формули» окремої категорії справ, що охоплює такі елементи, як: юрисдикція; підсудність справи; коло осіб, які беруть участь у справі; предмет доказування по справі; засоби доказування у справі; розмір ставок судового збору, визначено особливості розгляду судами справ про визнання виконавчих написів такими, що не підлягають виконанню, а також виявлені найпоширеніші підстави задоволення позовів боржників. Висновки, зроблені в цій частині роботи мають велике прикладне значення, оскільки дозволяють простежити типові помилки, яких припускаються нотаріуси при вчиненні виконавчих написів та сформулювати методичні рекомендації щодо забезпечення законності відповідних нотаріальних дій й, відповідно, зменшити випадки оспорування написів у судовому порядку.

Дисертації притаманні й інші, не менш цікаві висновки, зроблені авторкою за результатами дослідження.

Сформульовані висновки та пропозиції стосовно предмету дослідження є новими, відповідають загальному спрямуванню розвитку науки нотаріального права і процесу та удосконаленню відповідного законодавства, яке регулює процесуальну діяльність нотаріусів.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Основні положення і висновки, зроблені під час дослідження відображено у чотирьох статтях, опублікованих у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, та двох статтях у наукових виданнях зарубіжних

країн, зокрема у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та до Європейського союзу, а також апробовано на чотирьох науково-практичних конференціях.

Аналіз опублікованих здобувачкою наукових статей та тез доповідей на науково-практичних конференціях дозволяє дійти висновку про належну повноту викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

Зауваження щодо змісту дисертації. Підкреслюючи в цілому належний науковий рівень проведеного дослідження, варто зауважити низку наукових положень, оцінок, висновків та пропозицій, які, на наш погляд, є дискусійними та потребують додаткової аргументації або роз'яснення під час прилюдного захисту дисертації.

По-перше, при дослідженні питання про еволюцію законодавчого регулювання інституту виконавчого напису (стор. 43–44), цікавим було б побачити досвід законодавчого регулювання цього інституту або його аналогів у законодавстві інших країн, зокрема країн Європейського Союзу.

По-друге, доволі складно погодитися з позицією здобувачки про доказову силу нотаріального акту, висловлену на стор. 73 дисертації, в контексті подальшого твердження про можливість закріплення у процесуальному законодавстві положення про звільнення від доказування обставин, які містяться в нотаріально посвідченому акті-документі. По суті мова йде про ототожнення обставин, встановлених у нотаріальному акті з преюдиційними фактами, тобто обставинами, встановленими у судовому рішенні, що з точки зору відмінності природи нотаріального акту та судового рішення є, на наш погляд, недопустимим.

По-третє, дискусійним є питання щодо кількості та назв стадій нотаріального провадження з вчинення виконавчого напису, які пропонує дисертантка. Зокрема, на стор. 141 дисертації авторка стверджує, що відповідне провадження в своєму розвитку проходить три стадії: 1) відкриття нотаріального провадження з вчинення виконавчого напису; 2) підготовка до

вчинення виконавчого напису; 3) розгляд нотаріальної справи по суті та вчинення виконавчого напису. Разом з цим у доктрині нотаріального права існує позиція, за якою обов'язковою стадією будь-якого нотаріального провадження виступає стадія реєстрації вчиненої нотаріальної дії. Зважаючи на це здобувачці слід було б надати більш розгорнуту аргументацію щодо віднесення/невіднесення такої стадії до провадження з вчинення виконавчого напису.

По-четверте, вважаємо, що в частині роботи, присвяченій розкриттю питань захисту прав боржників у випадку вчинення необґрунтованих виконавчих написів доцільно було б почути думку дисертантки щодо спрощення існуючих шляхів скасування виконавчих написів, зокрема, через впровадження позасудових способів, а також відповідальності нотаріусів за безпідставне вчинення написів. Відповідна потреба заснована на судовій практиці, яка свідчить про численні випадки вчинення написів як раз за очевидної відсутності на те підстав, що в подальшому впливає на порушення майнових прав боржників, а також необхідність ініціювати тривалу судову процедуру оспорування виконавчих написів.

По-п'яте, незважаючи на вже зазначену вище цікавість, недостатньо зрозумілою та розкритою в дисертації є конструкція «формули» окремої категорії справи, яку авторка використовувала під час дослідження проблем оспорування виконавчих написів у судовому порядку (підрозділ 3.3.). Зокрема потребує додаткового пояснення під час публічного захисту дисертації сутність розуміння авторкою наведеної «формули» та її змістовне наповнення.

Загалом же варто зауважити, що висловлені зауваження у своїй більшості є дискусійними або мають рекомендаційний характер, тому вони в жодному разі не впливають на високу позитивну оцінку рецензованої роботи в цілому. Здобувачка А. Г. Серветник володіє достатніми теоретичними знаннями, має необхідний практичний досвід застосування законодавчих положень, що стали предметом її дослідження, вдало аналізує проблемні

питання та критично їх оцінює. Вона проявила безсумнівну здібність до самостійного ведення науково-дослідних робіт на належному науково-теоретичному й методологічному рівні.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертаційна робота на тему «Виконавчий напис нотаріуса як спосіб реалізації нотаріальної форми захисту цивільних прав», представлена А. Г. Серветник, є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, що полягає у встановленні правової природи виконавчого напису нотаріуса як способу захисту цивільних прав і розкритті процесуального порядку нотаріального провадження з вчинення виконавчого напису.

Зазначена наукова праця відповідає всім встановленим вимогам, передбаченим Порядком присудження наукових ступенів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 року, а її авторка – **Серветник Анна Геннадіївна** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент:

**Доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ**

Ю. М. Жорнокуй

